

BEHÇET UZ DÖNEMİ UYGULAMALARI

PLN 486 MODERNİZM DÖNEMİ KENTLERİ ÖDEVİ

Onur ACAR

2003516001

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	i
1. BEHÇET UZ KİMDİR?	1
2. İZMİR'DE BEHÇET UZ DÖNEMİNE KADAR YAPILAN İMAR ÇALIŞMALARI	2
2.1. Cumhuriyet Döneminden Önce	2
2.2. Cumhuriyet Döneminden Sonra	3
3. BEHÇET UZ DÖNEMİNDE İZMİR BELEDİYESİ'NDE YAPILAN ÇALIŞMALAR	3
3.1. İmar Çalışmaları	5
3.1.1. Kültürpark'ın Yapımı	7
3.1.2. Yangın Sonrası Yapılan Çalışmalar	7
3.2. Mali Çalışmalar	8
KAYNAKLAR	9

1. BEHÇET UZ KİMDİR?

1 Ocak 1893'te Denizli Buldan'da doğdu. İlk ve Orta öğrenimini Buldan'da yaptı. Liseyi İzmir'de okuduktan sonra İstanbul Tıp Fakültesi'ne girdi. Balkan Savaşı'nın çıkmasıyla tıp öğrenimini aralıklarla savaş içinde tamamladı. Asistanlığını İstanbul Tıp Fakültesi Çocuk Kliniğinde Prof. Dr. Kadri Reşit Paşa'nın yanında yaptı. Bir süre İstanbul Şişli Çocuk Hastanesi'nde ve daha sonra İstanbul Tıp Fakültesi'nde doktorluk yaptıktan sonra serbest çalışmak için İzmir'e geldi.

Dr. Behçet Uz, İzmir'de bir yandan doktorluk yaparak bir yandan da halk sağlığını en geniş anlamda gözeterek başlattığı hizmetlerini, sosyal amaçlı diğer girişim ve çalışmalarıyla da perçinledi. Bütün İzmir onu tanıdı sevdi ve saydı.

İzmir Memleket Hastanesi'nde Çocuk hastalıkları Klinik Şefliği, Kolej hekimliği, Fransız Hastanesi, Çocuk Esirgeme Çocuk Polikliniği, Aydın Şimendifer Kumpanyası başhekim muaviniği gibi hizmetleri onun 1930 yılına dek sürdürdüğü hizmetlerden yalnızca birkaçıdır. İzmir'de ilk defa 1922'de on yedi arkadaşı ile birlikte Verem Mücadele Cemiyeti'ni kurmuştur. Uzun yıllar Tıp Cemiyeti, Etıbbı Odası başkanlıklarında bulunmuştur. Belediye kanunu ilk uygulama yılı olan 1930'da İzmir Belediye Meclisine üye olan Dr. Uz Meclisin daha ilk toplantısında daimi encümeni seçildi. İşte bu yıldan sonradır ki İzmir'e olan o unutulmaz katkılarını tıp ve toplum sağlığı alanlarından daha da öteye, kentin imar ve kalkınmasına yöneltti.¹

1931' de İzmir Belediye Başkanlığı'na seçilerek on yıl belediye başkanlığı yaptı. Onun zamanında İzmir kısa surede ihya oldu. Belediye milyonlarca liralık borçtan kurtuldu. Atatürk Heykeli ve Cumhuriyet Meydanı, her semtteki pazar yerleri, çocuk bahçesi, parklar, bulvarlar, Kültür Park ve İzmir Uluslararası Fuarı, Çocuk Hastanesi, santral garajı, Fevzi Paşa Bulvarı Dr. Behçet Uz'un İzmir'in kalkınması yönündeki hizmetlerden bazılarıdır. Dr. Uz'un yerel hizmetlerine 1941'de idari hizmetleri de eklendi. Denizli'den milletvekili seçilerek tam 19 yıl sürecek olan başarılarla dolu siyasi hayatı da başlamış oldu. Ayrılığı İzmirlileri çok üzdü ama o hizmetlerini tüm ülkeye yayma imkânı buldu.

---

¹ www.kimkimdir.gen.tr

1942'de Ticaret Bakanı olan Uz daha sonra üç dönem Sağlık Bakanlığı İstanbul Parti Başkanlığı ve 1950 seçimlerini düzenleyen komisyonun başkanlık görevlerini üstlendi. Dr. Uz 1960'tan sonra İzmir'de ticari ve sosyal faaliyetlerine devam etmiş 94 yıllık onurlu yaşamını 19 Mayıs 1986'da tamamlamıştır.

2. İZMİR'DE BEHÇET UZ DÖNEMİNE KADAR YAPILAN İMAR ÇALIŞMALARI

İzmir'de Behçet Uz Dönemine kadar yapılan imar çalışmalarını 2 grupta toplanabilir. Bunlardan ilki Cumhuriyet Döneminden önce bir diğeri ise Cumhuriyet ile birlikte Behçet Uz dönemine kadar olan zamandan bahsetmektedir.

2.1. Cumhuriyet Döneminden Önce

Cumhuriyet'ten önce Osmanlı İmparatorluğu Dönemi'nde İzmir'de yaşayan Müslüman halk daha çok Kadifekale, Eşrefpaşa, İkiçeşmelik civarlarında yaşamaktaydı. Fakat Levantenler Alsancak'ta punta olarak adlandırılan yerlerde yaşamaktaydı.

Osmanlı İmparatorluğu döneminde hizmet olarak sadece Alsancak'a hizmet götürülmüştü. Kanalizasyon sistemi, elektrik ve su Alsancak'ta ve yine Alsancak'a yakın olan bölgelerde bulunmaktaydı. Fakat Türklerin yoğun olarak bulunduğu Kadifekale'de bu sistemlerin hiç biri bulunmamaktaydı. Yapılmış hiçbir imar çalışması yoktu.

Böyle olunca bu bölgelerde hastalıklar baş göstermişti. 1924 yılında Katipoğlu Mahallelerini gezen Haydar Rüştü şöyle diyordu: *“anlaşıyor ki, şimdiye kadar bayındırlık namına yapılan şeyler Frenk Mahallesi'ne uğramış ve İslam Mahalleri, fakir olan yerler hep ihmal edilmiştir”*². Bir başka gazeteci Mehmet Şevki'nin gözlemleri de farklı değildir: *“vaktiyle belediyeler ve belediyeleri teşkil eden heyetler hükümetin de inzimam-ı muaveneti ile şehrin bütün varidatını Rum, Ermeni ve Frenklerin sakin buldukları aksama sarf etmiştir. Oraların yollarını tanzim eylemişler, bir türlü yukarı mahalleyi düşünmek istememişlerdir”*³.

² Haydar Rüştü, “Yukarı Mahallatımız İçin Su, Yol, Ziya Lazımdır”, Anadolu, 4 Temmuz 1924

³ Mehmet Şevki, “Yukarı Mahallat”, Ahenk, 20 Kanun-ı sani 1925

2.2. Cumhuriyet Döneminden Sonra

Cumhuriyet'in ilanından sonra İzmir'i zor günler bekliyordu. Şehrin büyük bir kısmı yangınla tahrip olmuştu. Kurtuluş Savaşı'ndan sonra Yunanlılar kaçarken İzmir'e büyük zarar vermişti. Bunun yanı sıra nüfus yarı yarıya inmişti.

İktisadi durum ise çok kötüydü. Belediye bütçesi 2.500.000 liradan 800.000 liraya düşmüştü. Devlet tarafından belediyeye cüzi bir ikram yapılmıştı fakat bu ancak belediye memurlarının maaşlarını ödemeye yeterli olmuş ve borç yükünü arttırmıştı. İflas durumunda olan İzmir ancak kamu hizmetlerini yapabilmekteydi.

Yangından sonra bir Fransız uzmanı tarafından hazırlanmış olan yeni şehir planı konusunda hiçbir şey yapılmamıştı. 1922 ile 1930 yılları arasında sadece bir tek yeni yol yapılabilmişti. Bu da Gazi Bulvarı idi.⁴

3. BEHÇET UZ DÖNEMİNDE İZMİR BELEDİYESİ'NDE YAPILAN ÇALIŞMALAR

Behçet Uz İzmir Belediyesi'ni 1931 yılında devraldığı anda belediyenin durumu hem mali açıdan hem de imar açısından en dipte idi. Üst üste üç kez belediye başkanı seçilen ve bu görevi on yıl boyunca sürdüren Behçet Uz, milletvekili seçilerek belediye başkanlığından ayrıldığı zaman, arkasında sorunları büyük ölçüde giderilmiş bir İzmir bırakıyordu.

İzmir Belediyesi'nin on beş yıllık teşkilat yapısı göz önüne alındığında ilk göze çarpan, kadro sayısında nicel bir artış olmamasına rağmen, belediyenin daha örgütlü bir yapılanma süreci içine girdiğidir. 1945 yılında ESHOT'un kurumlaşmasıyla bu yapılanma kendini daha açık biçimde gösterecektir. Bu sistemli yapılanmada, hiç kuşkusuz en önemli pay sahibi Behçet Uz'dur. Öncelikle, Behçet Uz'un son derece çalışkan olduğu belirtmekte fayda vardır. 1939 yılında uzun süre önce gördüğü İzmir'i ziyaret eden gazeteci Ulvi Olgaç, Behçet Uz'un bir günlük çalışma programını şu cümlelerle aktarıyor: *“Belediyenin çok çalışkan başkanı her gün üçten altıya kadar halkın müracaatlarını dinliyor. İşlerini yapıyor. Sonra encümenlerde önemli işleri takip*

---

⁴ A. H. Hanson, “Belediye İdaresi İstanbul, İzmir, Kayseri”, Mahalli İdareler Hakkında Etüdler, Ankara, 1955, s.118

*ediyor. Fuar komitesi toplantıları izliyor. Ülkeyi ekonomik olarak yükseltmeyi hedefleyen bu Enternasyonal Fuar için hiç durmadan çalışıyor. Sabahları teftişe çıkıp inşaat, yollar ve önemli noktalar hakkında bilgi topluyor. Her şeyin çabuk ve hemen bitirilmesi için çırpınıyor. Her tarafa yetişip düzenli bir emekle ilerliyor. Durmadan dinlenmeden yürüyor. Adeta makineleşmiş, çalışmalarını saatlere bölmüş, görevini büyük bir aşk ile üzerine almış, çizdiği programı tam bir bilinçle uyguluyor”.*⁵

1923 yılında İzmir’de yerleşen ve doktor olarak hizmet vermenin dışında, Çocuk Esirgeme Kurumu, Tıp Cemiyeti, Hekimler Odası ve kurucusu bulunduğu Verem Mücadele Cemiyeti’nde üst düzey görevlerde bulunan Behçet Uz, İzmir kamuoyunda kısa sürede tanınmıştır.⁶

CHP içindedeki kısa zamanda yer edinen Behçet Uz, daha öncede belirtildiği gibi, 1931’de CHP İzmir İl Heyeti Başkanlığına kadar yükselmişti.⁷ Daha sonraki yıllarda da Ankara’da toplanan CHP’nin büyük kongrelerinde İzmir delegesi olarak bulunmuştur.⁸ Ama asıl önemlisi İsmet İnönü ile olan yakın ilişkileri ve ülke meselelerinde bizzat davet edilmesi 1941 yılında önce ara seçimlerde milletvekili olarak parlamentoya girmesine, ardından da Ticaret ve Sağlık Bakanlığı’na getirilmesine sebep olacaktır.⁹

Behçet Uz’un bir başka önemli özelliği sorunları yerinde tespit etmesi ve halk ile belediye arasında bürokratik ilişkiyi en az orana indirmesidir. Belediye Başkanı olarak ilk işi yukarı mahalleleri gezmek olmuştur.¹⁰ Gerçekten de XIX. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren uygulamaya konan kamu hizmetleri, yukarı mahalle için ulaşılamayan bir hayal olmuştur. Behçet Uz konuyla yakından ilgilenmiş ve fakat daha öncelikli uygulamalar dolayısıyla ancak ileriki zamanlarda bu problemler çözülebilmiştir.

---

⁵ Ulvi, Güzel İzmir Ne İdi Ne Oldu, İzmir, 1939, s.61.

⁶ İzmir Eski Belediye Reisi, Ticaret ve Sağlık Vekillerinden Dr. Behçet Uz’un Biyografisi, İzmir, 1967, s.1-2.

⁷ Anadolu, 2 Temmuz 1931.

⁸ CHP, 28 Aralık 1936 Tarihinde Toplanan İl Kongresi Tutanağı, İzmir, 1937, s.88

⁹ İzmir Eski Belediye Reisi, s.37

¹⁰ Anadolu, 16 Teşrinin sanı 1931.

3.1. İmar Çalışmaları

Behçet Uz'un belediye başkanı olarak göreve başlamasıyla birlikte yangın yeri imara açılmış, ulaşım sorunları çözümlenmiş, bataklıkların bir kısmı kurutulmuş, yeşil alanlar önceki dönemlere kıyasla genişletilmiş, sağlık sorununun çözümü yönünde büyük adımlar atılmış ve şehrin ciğerleri olarak nitelendirilebilecek Kültürpark kazandırılmıştı.

Bir şehrin imarı yolunda, sadece kişilerin çalışkanlığının yetebileceğini de düşünmek yanlıştır. Nitekim Behçet Uz'un başarısının ardında yatan diğer bir neden, onun hükümet, il ve CHP İzmir yönetimi ile son derece uyumlu ilişkiler içerisinde olmasıdır.

İzmir'in kurtuluşu sonrasında işbaşına gelen belediye heyetleri son derece çetin sorunlarla mücadele etmişlerdi. Her heyet şehrin bir başka sorununu ön plana çıkarıp çözmeye çalışıyor. Bu nedenle pek çok girişim sonuçsuz kalıyordu. Dâhiliye Bakanlığı 1930 yılında Belediye Kanunu ile belediyelere doğrudan müdahale etmiştir. Kanunun 15. maddesi her belediyenin "*beldenin harita, kadastro ve gelecek şehir planlarını yaptırmaya ve bu planları en az beş senelik çalışma programları hazırlamakla yükümlüdür*" olduğu belirtiyordu. Hıfzısıhha Kanunu, bu genel hükmü açıklamış ve nüfusu 20.000'den fazla olan şehirlerin üç yıl içinde planları hazırlanarak, yapılacak işlerin senelere bölümünü sağlayan bir programı uygulamaya geçirmeleri hükmünü getirmiştir.¹¹

1935 yılında Belediye Meclisi'nin incelemesine sunulan¹² ilk program daha sonrakine bakılacak olursa, oldukça dar bir çerçevede tutulmuştu.¹³ Başta harita, plan, su, yol, kanalizasyon işleri olmak üzere programın gerçekleşmesi için 1.161.643 lira yeterli görülüyordu. Belediye, bir öngörü de olsa temkinli davranmak niyetindeydi. Ancak meclisin yenilenmesi, belediyenin mali gücündeki artış, bu programın çok daha genişlemesine ortam hazırlamış ve 1938'de Behçet Uz yeni bir programla meclisin

¹¹ Cevat Geray, Şehir Planlamasının Başlıca Tatbik Vasıtaları, Ankara, 1960, s.15.

¹² (İBBA) İBMZD, no. 12, Şubat ict., 7 in., (6.2.1935)

¹³ İzmir Belediyesi Beş Senelik Mesai ve İmar Programı, Cumhuriyet Basımevi, İzmir, 1935, s.41.

karşısına çıkmıştır. Bu yeni programda yalnızca şehrin zorunlu ihtiyaçları değil, belediyeye gelir getirecek işler de yer alıyordu.¹⁴

Merkezde garaj, şehir oteli, gazino ve plajlar, gaz depoları belediyenin bir anlamda ticari yatırımları olarak düşünülmüştü. Bunların dışında programın en dikkat çekici yönü belediyenin, şehrin bakımını denetim altına almak için öngördüğü projelerdi.

Programın uygulanması konusunda en önemli sorun mali finansmanın hangi kaynaklardan sağlanacağıydı.

Behçet Uz, 1940 yılı çalışma raporunda *“5 senelik imar programımızın çalışmaları başarıyla devam etmektedir”* açıklamasında bulunurken aynı zamanda *“bu program tanzimini takiben mali yıldan itibaren ancak iki sene geçtiği halde ve programın mali projesinde temini için ümit edilen gelir kaynaklarından hiç biri henüz alınmamış”* olduğunu da vurgulamak zorunda kalmıştır.¹⁵

Hemen ertesi yıla ait çalışma raporunda ise programın uygulanması konusunda şu cümleler yer almaktadır. *“Savaş durumu dolayısıyla inşaat ve tesisat için gerekli malzeme bulunamadığından hal santral inşası ihale edilememiştir. Şehir otelinin yalnız temel kısımları yaptırılabilmiş, inşaatı ikmal edilen Dr. Behçet Uz Çocuk Hastanesi'nin dâhili tesisatı ve Garaj santralinin bakiye inşaatı tamamlanamamıştır”*.¹⁶

Behçet Uz'un Denizli milletvekili seçilmesi üzerine 3 Şubat 1941'de Belediye Başkanlığı'na seçilen¹⁷ Reşat Leblebicioğlu döneminde savaş koşulları daha da şiddetlenecek, programın uygulanması bir yana belediye mecburi görevlerini yerine getirmekte bile zorlanacaktır.

---

¹⁴ (İBBA) İBMZD, no. 20, Şubat ict., 1. in., (1.2.1938), s.14.

¹⁵ Riyaset Raporu (1940), s.39.

¹⁶ Riyaset Raporu (1941), s.32.

¹⁷ (İBBA) İBMZD, no. 30, Şubat ict., 1. in., (3.2.1941), s.32.

3.1.1. Kültürpark'ın Yapımı

Kurtuluş Savaşı'ndan zaferle çıkan, Modern Türkiye'yi kurma azmindeki Atatürk, İzmir kentinde bir "9 Eylül Yerli Mallar Sergisi" açılmasını emretmişti. İlk kez İzmir İktisat Kongresi sırasında kongrenin yapıldığı binanın içinde ve evre yollarında açılan bu sergi büyük ölçüde başarılı olmuş ve Rum-Ermeni tüccarların çökerttiği ekonominin canlanabileceğini işaret etmişti.

Daha sonra 1927, 1928, 1929 yıllarında İzmir'in Kurtuluş Bayramı dolayısıyla Mithatpaşa Sanat Enstitüsü'nde küçük ölçüde yerli malları sergileri açılmış ve bunlardan 1929 yılında açılan sergi, İzmir Enternasyonal Fuarı'nın kuruluşuna bir başlangıç olmuştur.

Ve sonunda 1 Eylül 1936 tarihinde Lozan Kapısı önünde saat 17:30'da Fuar'ın açılış yapılmıştı.

3.1.2. Yangın Sonrası Yapılan alışmalar

Kurtuluş Savaşı'nın ardından Yunanlılar kaçarken şehrin büyük bölümünü yakıp yıkmıştı. İzmir tam anlamıyla kargaşa içindeydi. 28 Temmuz 1932 günü imar hareketlerinin başlangıç tarihinde Pasaport'ta ki Atatürk Heykeli'nin açılışı vardı. Yangın yerlerinin temizlenmesine öncelikle bugün Büyük Efes Otel'inin bulunduğu alandı. Çünkü Atatürk Heykeli'nin arkasının temiz olmasını istiyordu Behçet Uz.

O günlerde Belçika'dan gelen bir kent plancısı Atatürk Lisesi'nin çatısında yangın yerlerini izlediğinde bu enkazın ancak 40 yılda kaldırılacağını söylemişti. Fakat İzmir bu harabeyi çok kısa bir sürede kaldırmayı başarmıştı.

Tüm temel ve tonozlar dinamitlerle parçalandı. Daha sonra bu alanlar düzeltildi. Parklar tanzim edilerek gerekli altyapı döşendi. Yapılan şehir planları en ince ayrıntısına kadar uygulanarak büyük bulvarlar açıldı. Meydanlar meydanlara bağlandı. Ve İzmir büyük bir işi başarmış oldu.

3.2. Mali Çalışmalar

Belediyeyi 1931 yılında devralan Behçet Uz karşılaştığı mali portreyi 1934'te yaptığı bir konuşmada şöyle demiştir: *“O günkü belediye ağır borçlar altında, en basit işlerini bile döndürecek mali kabiliyetten mahrum, geniş kadrolu memurlarına muntazam maaş vermez, halka hizmeti, layıkıyla yapamaz bir durumdaydı. İlk senelerinde bile bir buçuk milyonu geçen gelirlili belediyenin, aylardan beri veremediği en basit masraflarını verememek yüzünden muhasebecinin geçirdiği müşkülât ve azap hala aklımdadır”*.

İzmir Belediyesi'nin 1931'de devraldığı borcun toplamı 2.854.967 liraydı. Bunun 2.446.464 lirası istikraz borcunun ödenmeyen taksit ve faizleriydi. Bunun dışında kalan borçlar ise oldukça değişik kalemlere aitti. Örneğin, Cumhuriyet Meydanı'na dikilecek Gazi Heykeli için 50.110 lira ödeme yapılması gerekiyordu. Bu para olmadığı için heykel İtalya'da rehin kalmıştı. Çalışanların geçmiş dönemden kalan maaşları için 250.000 liraya ihtiyaç vardı.¹⁸

Belediye her alandaki hizmette tasarrufa gitti. Yatırımlarını azalttı. Büyük ölçüde Behçet Uz'un çabalarıyla sağlanan tasarruf, ilk devresini kapatan belediyenin 1930–1934 devresinde hiçbir istikraz yoluna sapılmadan yaklaşık 800.000 liralık borcun ödenmesi sağlandı.

II. Dünya Savaşı'nın sıkıntılı günlerine kadar geçen dönemde belediye gelirleri yavaş yavaş artış göstermiştir. Behçet Uz'un görev yaptığı son yıllarda da İzmir Belediyesi açık vermemekle birlikte imar faaliyetlerini de asgari düzeye indirmek zorunda kalmıştır. Bunun sebebi inşaat malzemelerinde ki fiyat artışıydı.

Behçet Uz 10 senen boyunca İzmir'in hayal bile edemeyeceği hızla İzmir'i geliştirmiş. İmar sorunu halledilmiş, mali problemler büyük ölçüde giderilmiş bir İzmir'i bırakıyordu. Behçet Uz görevini fazlasıyla yerine getirmişti. Daha sonraki yıllarda bakanlık yaparak sadece İzmir'e değil ülkesine de birçok faydalı işler yapmıştır.

---

¹⁸ Rapor (1932), s.11.

KAYNAKLAR

Makaleler

Smyrna-İzmir Kitabı s.317–318–319–320

İzmir'in Belediye Tarihi

İzmir Belediyesi ve Müesseseleri

Belediye Dergisi

İnternet Sayfaları

www.kimkimdir.gen.tr

www.izmir.bel.tr